

Мултидисциплинарна научна основа при социална работа с деца с отклоняващо поведение

Георги Стефанов

Multidisciplinary scientific basis for social work with children with deviant behavior: This report presents the theoretical application expression of social work with children with deviant behavior, defining two operating fields, namely central (classical) theories of deviant (deviant) behavior and peripheral theories of deviant behavior. Analysis in development is focused on the multidimensional nature of the problem deviant behavior and from there to its multidisciplinary scientific justification.

Key words: *sociological approach, psychological approach, sociopsychological approach*

ВЪВЕДЕНИЕ

Настоящия доклад представя теоретико приложния образ на социалната работа с деца с отклоняващо поведение, като дефинира две работни полета, а именно централни (класически) теории за отклоняващото (девиантното) поведение и периферни теории за отклоняващото поведение. Анализът в разработката е насочен към многомерната същност на проблема отклоняващо поведение и от там към неговата мултидисциплинарна научна обосновка.

Президента на Националната асоциация на социалните работници на САЩ (NASW), Джейн Анастас доктор и лицензиран магистър по социална работа посочва, че през последните 20 години социалната работа е в период, в който *основната на доказателства практика* (evidence-based practice) оказва голямо влияние върху директната практика, дизайнът на социални програми и политики в основните области на социалната работа, като психично и поведенческо здраве, благосъстоянието на децата, услуги за семейството и много други. Позицията си Анастас изразява във връзка с въпроса могат ли практикуващите социални работници да помогнат за оформяне на наука за социална работа. В своето обръщение към членовете на асоциацията, което е и част от покана за официални срещи през 2014 г. по темата за социална работа и наука, Анастас отбелязва два основни момента. Единият от тях е свързан с доклад представен на годишната среща на Общността по социална работа и научни изследвания, и проведена дискусия и работни срещи на представители на социалната работа от академичната общност, училища по социална работа в САЩ и от други страни, по въпросите на социалната работа като наука и връзката ѝ с практиката. Другият момент е свързан с виждането, че теорията е от съществено значение за работата, като чрез подходящи теории се диференцира разбирането за това дали един проблем е „частен“ или социален. Съществуват и т.н. теории за промяна, чиято концептуализация в практиката помага за разбирането на процеса на реализиране на един работен цикъл, например от терапията до социалната програма. Особено внимание се обръща на това, че от една страна социалните работници не възприемат себе си като експерти в изследванията, а от друга те са професионално ангажирани с концептуални модели и теории, които ръководят тяхната работа.[1].

От казаното до тук става ясно, че въпросът за социалната работа, като наука е значим и дискуссионен в световен мащаб. В синхрон с актуалните тенденции и виждания за социалната работа авторът Сашо Нунев извежда понятието за „социалния работник практик-изследовател“. Същото е заложено в концепцията на учебния план на специалното „Социални дейности“ в Русенски университет „Ангел Кънчев“, първото българско висше училище член на европейската асоциация на училищата по социална работа.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Настоящия доклад има за цел да анализира теории и модели свързани с отклоняващото поведение при децата и да определи релевантните от тях за социалната работа. Като цяло темата за социалната работа, като наука е

Дефиниция за мултидисциплинарен намерихме само в един български онлайн речник, като тя гласи, че: „Мултидисциплинарен е отнасящ се до няколко дисциплини“, което е можем да определим, като непълно определение. Онлайн речника на Оксфорд предлага следната дефиниция: „Комбинирането на или с участието на няколко академични дисциплини или професионални специализации в един подход към дадена тема или проблем“ [3] Биопсихосоциален

Социалните, психологическите и поведенческите науки се развиват също както и информационните технологии. Теориите за Социалния контрол, социалния самоконтрол, теория за социалното учене, теория за етикетирането, оперантната теория на Скинър. Теория на възбудата (от неврология).

Значението на въпросът за ролята на науката в социалната работа се повиши с растежа на научни дейности и появата на критики базирани на философията на тези модели и научни парадигми. Направлението социална работа с деца с отклоняващо поведение споделя търсенията на общата социална работа за научни фундаменти в същностен и функционален аспект на своето съществуване. като Въпросите са включени: конструкционистка предизвикателства за ролята на научните изследвания в социалната работа за утвърждаване на знанията; разделения за това дали има достатъчно достоверни научни знания, за да направи разликата в практиката; спорове за това дали такива познания може да се разпространява по подходящ начин и използван правилно; и противоречия около ползата от прилагането на методи за научни изследвания (например за един случай оценки) на практика.

Теорията за социалното учене комбинира когнитивната теория за обучение (която постулира, че ученето е повлияно от психологически фактори) и поведенческа теория за обучение (което предполага, че ученето се основава на отговорите на стимули на околната среда). Алберт Бандура [5] интегриран тези две теории и определя четири изисквания за обучение: наблюдение (на околната среда), задържане (когнитивна), възпроизвеждане (когнитивна), и мотивация (и двете). Този интегративен подход към обучението се нарича теория на социалното учене.

Един от най-известните експерименти, извършени от Бандура е известната кукла Бобо експеримента. Децата наблюдават като възрастни моделирани или насилни или пасивно поведение към куклата, и това наблюдение е установено, за да повлияе на начина, по който децата впоследствие взаимодействали с куклите. Децата, които наблюдават агресивно поведение се държаха с насилни към кукла и обратно [7].

Теория за родителстването, като фактор за отклоняващо детско поведение е класическа и попада в научния интерес на различни автори, като Браян Барбър, Адам Флетчър, Д. Фишър, Дарлинг, Щайнбърг и други.

Социалната работа с младежи с девиантно поведение предполага в професионалния инструментариум на специалиста на теоретични знания и практико-приложни умения. Това означава, че интерпретативната парадигма и наборът от психо-социални интервенции може да варира в много широк диапазон, зависещ от теоретичната и социално-терапевтична ориентация на професионалиста. Въпреки че може да се говори за голямо разнообразие от методи, подходи и техники в разглежданата сфера, водещо е приложението на работата по случай. Като базисен път за помагане тя премилнава през определени фази. В процеса на социална работа с младежи с девиантно поведение обаче има един етап, чиято значимост често бива пренебрегвана, въпреки че е условие за успеха, с който ще бъде воден индивидуалният случай. Това е етапът, в който се изгражда и засилва мотивацията за промяна в клиента, така че да участва ангажирано в процеса на преодоляване на

конкретна трудност или проблемно поведение. Ако клиентът не бъде „спечелен“ още в началния етап от работата по случая, е много вероятно по-нататък ролята му да се изчерпва до тази на потребител на определена социална услуга, т.е. необходимостта от промяна да не е вътрешна потребност и приоритет, а продукирувана от външни фактори и обстоятелства [7].

Социологията заема важно място в мултидисциплинарната научна основа по проблемите на отклоняващото поведение, за което ще разгледаме няколко основни класификации и критерии за неговото изследване. Първият критерий е *гледна точка изхождаща от определението за отклонение*, а вторият е *нивото на анализ на което отклоняващото поведение се изследва*. По-долу в таблицата ще представим четири основни социологически подхода, които са резултат от комбинацията на тези две гледни точки и две нива на анализ, а именно: (1) макро-нормативна; (2) микро-нормативна; (3) макро-релятивистична; и (4) микро-релятивистична. Таблица 1-2 представя преглед на тази класификация като обобщава основните характеристики на всеки подход.

Таблица.1

Класификация на основните социологически подходи към анализа на отклоненията				
	Перспективи (определение на отклонение) и ниво на анализ			
	Нормативно перспектива (отклонението като нарушение на нормата)		Релятивистични перспектива (дефиниране на отклонението от заобикалящата среда)	
Характеристики на подходите	Макро ниво на анализ	Микро ниво на анализ	Макро ниво на анализ	Микро ниво на анализ
1.Описателен план на подходите	Макро-нормативно	Микро - нормативно	Макро-релятивистична	Микро - релятивистична
2. Теории, които използват подходите	Теория за аномията	Теория за диференциална асоциация	Теория на конфликта	Теория на Етикетиране
3.Главна теоретична цел	Обяснява обществени норми на девиантно поведение	Обяснете девиантно поведение на индивидите	Изяснява обществените източници на определения за отклонения	Изяснява отделни последици от реакции към отклоненията
4. Характер и фокус на концепции	Широкообхватен за променливи в околната среда	Тяснообхватен за променливи в околната среда	Широк обхват за конфликтните процеси	Тесен обхват за интерактивни процеси
5. Типични източници на данни	Вторични данни; данни от извадково изследване на възможностите;междунационално данни	Данни от извадково изследване; казуси	Исторически документи; вторични данни	Включено наблюдение и етнографски изследвания

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Въпросът за мултидисциплинарната научна основа при социална работа с деца с отклоняващо поведение показва ясна и безспорна динамика и основна, в която се реализират научнообосновани, теоретико и практико приложни модели. Може да се каже, че мултидисциплинарната научна основна по проблема за отклоняващото поведение в общ план и това в детска възраст има две основни направления, а именно социологическо и психологическо. Комбинацията на тези два подхода дава виждане, за социално психологическия подход, като сравнително изчерпателен и

целенасочен за нуждите за изследване на един сериозен проблем какъвто е отклоняващото поведение при децата. Цел на следващ доклад по темата биха могли да бъдат други направления за изследване на проблема, като биологични, генетични, наследствени и други и тяхната връзка със социологическия, психологическия и социално-психологическия подход.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Господинов В., Юноши. Девииации. Емоционално интелигентност, Изток-Запад, София 2010

[2] Петров Г., Детската престъпност, Абагар, Велико Търново, 1998

[3] Iglehart, A.P. (2004). Kinship foster care: Filling the gaps in theory, research, and practice. *Children & Youth Services Review*, 26, 613-621.

[4] Kroes, G. (2006). The perception of child problem behavior: The role of informant personality and. *Academisch proefschrift*. Nijmegen: Radboud Universiteit Nijmegen.

[5] Leathers, S.J. (2003). Parental visiting, conflicting allegiances, and emotional and behavioral problems among foster children. *Family Relations*, 52, 53.

[6] Lipscombe, J., Moyers, S. & Farmer, E. (2004). What changes in parenting approaches occur over the course of adolescent foster care placements? *Child & Family Social Work*, 9, 347-357.

[7] Интернет ресурс: Милушева Т., Социална работа с младежи с девиантно поведение. Техники за засилване на мотивацията за промяна. Е-списание СОЦИАЛНА РАБОТА, 2014, брой 1, година II, 48–79

[8] Интернет ресурс: <http://www.naswdc.org/pubs/news/2013/09/science-of-social-work.asp>

[9] Интернет ресурс: <https://www.psychologytoday.com/basics/social-learning-theory>

[10] Интернет ресурс: <http://deviance.socprobs.net>

За контакти:

Ас. Георги Стефанов, Русенски университет „Ангел Кънчев“, Катедра „Обществено здраве и социални дейности“, специалност „Социални дейности“, e-mail: gstefanov@uni-ruse.bg

Докладът е рецензиран.